

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΒ'

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1949

ΑΡΙΘ. 89

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Ο ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ: ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τὸ θέμα τούτου τοῦ ἄρθρου ἔχει καθορισθῆ ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή πού ἐκάναμε στὸ προηγούμενο. Θὰ προσπαθήσωμε, εἶχαμε πῆ, νὰ ρίξωμε ἓνα κριτικὸ βλέμμα στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ δυὸ ἀντίθετα κοινωνικὰ συστήματα, ὁ καπιταλισμὸς καὶ ὁ σοσιαλισμὸς, ἀντιμετωπίζουν τὸ λεγόμενον κοινωνικὸ ζήτημα, ὥστε νὰ μπορέσωμε κατόπιν νὰ ἐκθέσωμε πῶς πρέπει νὰ εἶναι ἡ χριστιανικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. Καὶ ἀρχίζομε, σὲ τοῦτο τὸ τεῦχος, μὲ μιὰ κριτικὴ ἐπισκόπησι τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Κριτικὴ συνοπτικώτατη βέβαια, ἀφοῦ ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει ἐκτενῆ διαπραγματεύσει, ὅμως κριτικὴ πού θὰ μᾶς δώσῃ τὶς βασικὰς διαπιστώσεις γιὰ τὴ συνέχισι τῆς πορείας μας.

Ἡ κεφαλαιοκρατία, ὁ καπιταλισμὸς, χαρακτηρίζεται γενικὰ σὰν παιδί τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀφοῦ, πρὶν ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὁ ὅρος ἀκόμα «καπιταλισμὸς» ἦταν ἄγνωστος. Καὶ πράγματι, ὁ καπιταλισμὸς γιὰ νὰ ἀναπτυχθῆ σὲ σύστημα κοινωνικὸ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ, ὅπως ἐκυριάρχησε, τὸν 19ον αἰῶνα, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὶς ιδέες τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ιδέα τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας. Ἀκόμη περισσότερο, ἀπὸ τὴ λατρεία τῆς ιδέας αὐτῆς, λατρεία πού ἔκαμε ὥστε ἡ ἐλευθερία νὰ ἀποτελῆ τὸ ὑπατο καὶ παντοδύναμο κριτήριον γιὰ τὴ ρύθμισι τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ ἔδωκε στὸ ἰδιωτικὸ κεφάλαιο τὴ θαλπωρὴ πού τοῦ χρειαζόταν γιὰ νὰ κυριαρχήσῃ στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἔτσι ἡ ὅλη

διαδικασία τῆς παραγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν νὰ γίνεται ὄχι μόνον μὲ τὴ χρησιμοποίησι τοῦ κεφαλαίου ἀλλὰ καὶ χάριν τοῦ κεφαλαίου. Ἔτσι, μποροῦσε νὰ παρατηρήσῃ ὁ Μάρξ, ὅτι μὲ τὸν καπιταλισμὸ τὸ κεφάλαιο καὶ ἡ ἀξιοποίησις του γίνεται ἡ ἀφετηρία ἀλλὰ καὶ τὸ τέρμα, τὸ κίνητρο ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς παραγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

Β'

Μὲ τὸ σύνθημα τῆς ἐλευθερίας πού ἔγινε ἡ ὑπέριστα ἀρχὴ γιὰ τὴ ρύθμισι τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὁ καπιταλισμὸς ἐπέτυχε δυὸ μεγάλα κέρδη, πού τὸν ἐβοήθησαν νὰ πάρῃ τὴν παντοδυναμία εἰς τὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Τὸ ἓνα στήριγμα ἦταν ὁ περιορισμὸς τοῦ κράτους σὲ ἀρμοδιότητες ὅσο τὸ δυνατόν λιγώτερες. Τὸ σύνθημα ἦταν ὅτι τὸ κράτος πρέπει ὅσο τὸ δυνατόν λιγώτερο νὰ ἀνακατεύεται στὴν ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Δουλειὰ τοῦ κράτους δὲν εἶναι νὰ κηδεμονεύῃ τὸ ἄτομο, ἀλλὰ νὰ εἶναι φύλακας τῆς ἐλευθερίας του, νὰ τὸ ἀφίνη νὰ ἀναπτύσῃ ἐλεύθερα τὴν δραστηριότητά του. Μὰ καὶ γενικώτερα-δεύτερο στήριγμα-ἐκρατοῦσε ἡ ἀντίληψι, ὅτι, στὴν ὅλη ρύθμισι τῆς κοινωνίας, κέντρο εἶναι τὸ ἄτομο, ἐπομένως καὶ τὸ κράτος ὑπάρχει χάριν τοῦ ἀτόμου. Ἔτσι, ἀνεπτύχθη ἓνας ἀτομισμὸς (individualismus) πού εἶχε, βέβαια, τὴν ἀρχὴ του ἀπὸ παλαιότερα (κυρίως ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησι) πού, ὅμως, ἐθριάμβευε τώρα μὲ τὴν Γαλλικὴ ἐπανάστασι. Ὁ ἀτομισμὸς αὐτὸς ἀπετέλεσε τὸ

συμπλήρωμα τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας καὶ κατέληγε στὸ ὅτι, γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ὑπάρχει τὸ κράτος, γιὰ νὰ ἐξασφαλίζῃ στὸ ἄτομο ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη ἐλευθερία νὰ κάνῃ ὅ,τι θέλει.

Αὐτὸς ὁ ἀτομισμὸς καὶ αὐτὴ ἡ φιλελεύθερη ἀντίληψις ἐκυριάρχησαν μὲ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάστασι στὸ πολιτικὸ πεδίο, παρὰλληλα πρὸς τὴν ἐπικράτησι συγγενῶν ἰδεῶν στὸ πεδίο τῆς οἰκονομίας. Ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν ἄποψι, πὼς ἡ φύσις τῶν πραγμάτων εἶναι ὁ καλύτερος ρυθμιστὴς τῆς οἰκονομίας, ὁ ἰδρυτὴς τῆς λεγομένης «φυσιοκρατικῆς σχολῆς», ὁ Quesnay⁽¹⁾ εἶχε πῆ τὸ περίφημο «laissez faire» πού, μὲ τὴν ἐργασία τοῦ Adam Smith⁽²⁾ καὶ κακατόπιν τῆς σχολῆς τοῦ Manchester⁽³⁾ κατέληξε στὸ φιλελεύθερο καθεστῶς τῆς οἰκονομίας. Ὅχι μόνο σὰν πολιτικὴ ἐπιδίωξις καὶ κατὰκτησις, μὰ καὶ σὰν ἀρχὴ οἰκονομίας, ἐκυριάρχησε πιά ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου στὴν οἰκονομικὴ του δραστηριότητα. Αὐτὸ ὠδήγησε στὸ ἀποτέλεσμα, ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο νὰ φύγῃ τὸ κράτος, σὰν ρυθμιστὴς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, καὶ ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὸ ἐλεύθερο παιγνίδι τῶν οἰκονομικῶν νόμων καὶ φαινομένων, εἰδικότερα ἀπὸ τὸ ἐλεύθερο παιγνίδι τῶν δύο ἀντιρρόπων δυνάμεων, τῆς π ρ ο σ φ ο ρ ᾶ ς

καὶ τῆς ζ η τ ῆ σ ε ω ς. Ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως γίνεται, ἔτσι, ὁ μοναδικὸς νόμος πού μπορεῖ νὰ κυβερνήσῃ τὴν οἰκονομία.

Ἡ συνέπεια στὴν ἐφαρμογὴ ἦταν ἀπλή. Τὰ οἰκονομικὰ συστήματα τοῦ Μεσαίωνος μὲ τὴν λεγομένη «ἱεραρχημένη οἰκονομία» κατέρρευσαν καὶ τὸ κεφάλαιο, μὲ ἄλλους λόγους, ἐκεῖνος πού εἶχε τὸ κεφάλαιο, ὁ κεφαλαιοκράτης, ἦταν ἀπόλυτα ἐλεύθερος νὰ ἀναπτύξῃ τὴν κεφαλαιοκρατικὴ του κερδοσκοπία, μὲ τὸ κράτος, ὅπως ἐλέχθη, «νυκτοφύλακα κύνα» πού ἀποκλειστικὸ σκοπὸ ἔχει νὰ προστατεύῃ τὸν κάτοχο τοῦ κεφαλαίου, γιὰ νὰ μὴν τὸν ἐνοχλῇ κανεὶς.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐμπῆκαν οἱ δύο θεμέλιοι λίθοι γιὰ τὸ καπιταλιστικὸ σύστημα: Οἰκονομία πού βασίζεται στὸ ἰδιωτικὸ κεφάλαιο, κράτος πού ἐγγυᾶται ἀπόλυτη ἐλευθερία στὸ χειρισμὸ τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ἄτομο (ἢ τὰ ἄτομα) πού τὸ διαθέτει. Καὶ ὅμως δὲν ἐτελειώσαμε. Ἦλθαν καὶ ἄλλα σημαντικώτατα στοιχεῖα νὰ δώσουν τὴν τελικὴ μορφή στὸ καπιταλιστικὸ σύστημα. Ἦλθε ὁ ὑλισμὸς, σὰν κοσμοθεωρία πού ἐδέσποσε στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ 19ου αἰῶνος.

Δὲν χρειάζεται, βέβαια, ἐδῶ νὰ παρουσιάσω στὸν ἀναγνώστη τῶν «Ἀκτίνων» τὴν ὑλιστικὴ μεταφυσικὴ. Στὸ περιοδικὸ τοῦτο ἔχουν γραφῆ πολλὰ ἀξιόλογα μελετήματα ἐπάνω στὸ μεγάλο τοῦτο ζήτημα, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ὡστόσο, γιὰ τὴ συνέχεια τῶν σκέψεων νὰ θυμίσω ὅσα ἔγραφα στὸ ἄρθρο «Χριστιανισμὸς καὶ Ἐπιστήμη», (Ἀκτίνες, Νοέμβριος 1948) σχετικὰ μὲ τὴν ἐπικράτησι τοῦ ὑλισμοῦ στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος. Κατὰ τὰ λοιπά, ἄς ἐπαναλάβωμε τὴν ἐπιγραμματικὴ σύνοψι τῆς μεταφυσικῆς αὐτῆς, ὅπως τὴν ἔδωσε ὁ Ostwald: Ἡ ὑλικὴ φύσις καὶ μόνῃ ὑπάρχει. Φύσις εἶναι τὸ πᾶν, τὸ πᾶν εἶναι φύσις. Πέρα ἢ πάνω ἀπὸ τὴν ὑλικὴ αὐτὴ φύσι δὲν ὑπάρχει τίποτα. Πολὺ περισσότερο φυσικὰ δὲν ὑπάρχει πνεῦμα, σὰν ρυθμιστὴς τῆς ὑλικῆς ζωῆς.

Αὐτὸ ἰσχύει κατὰ τὴν ὑλιστικὴ αὐτὴ κοσμοθεωρία καὶ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ. Ἡ οἰκονομία ὑπάγεται καὶ αὐτὴ σὲ νόμους ἰ-

(1) Quesnay François. Γάλλος ἰατρὸς καὶ οἰκονομολόγος. Ἐζησε 1694-1774. Ἠσχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴ οἰκονομία μὲ βάσι τὴν σκέψι ὅτι μέσα στὴν οἰκονομικὴ τάξι ὑπάρχουν φυσικοὶ νόμοι, πού πρέπει νὰ τοὺς σεβασθῇ ὁ νομοθέτης. Κι' ἀκόμα ὅτι ἡ γῆ (γενικώτερα, ἡ φύσις) εἶναι ἡ μοναδικὴ πηγὴ τοῦ πλοῦτου.

(2) Smith (Adam) Σκῶτος φιλόσοφος καὶ οἰκονομολόγος (1723-1790). Ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὰς τῆς κλασικῆς οἰκονομικῆς σχολῆς, θεμελιώνει τὴ θεωρία του κυρίως στὴν σπουδαιότητα πού ἔχει ἡ ἐργασία καὶ ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας. Λέγεται καὶ αὐτὸς ὅτι τὸ Κράτος δὲν πρέπει νὰ ἀναμιγνύεται στὴν ρύθμισι τῆς οἰκονομίας.

(3) Σχολὴ τοῦ Manchester. Ὀνομάζεται ἔτσι ἀπὸ μία Ἐνωσι πού ἰδρύθη στὴν ἀγγλικὴ αὐτὴ πόλι τὸ 1838 καὶ εἶχε γιὰ ἐπιδίωξί τῆς τὴν πραγματοποιήσι τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν στὴν πιὸ ἀκρότατη συνέπεια. Ἰδίως ἡ Σχολὴ αὐτὴ ἐπέδωξε τὴν ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀπὸ τοὺς προστατευτικὸς δασμοὺς ἀλλὰ καὶ γενικώτερα ἀπὸ τὴν κρατικὴ παρέμβασι. Ἀκόμη ἡ Σχολὴ αὐτὴ ἀποκλείει τὴν ἀσκησι κοινωνικῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὸ Κράτος.

τεγκτους, νόμους πού είναι ὅπως και οἱ ἄλλοι φυσικοὶ νόμοι. "Ὅπως και στή φύσι, ἔτσι και στήν οἰκονομία, εἶναι ἐντελῶς ἄτοπο και ἀνόητο νά θέλης νά φέρης ἠθικά, πνευματικά αἰτήματα και κριτήρια, ἀντί, ἀπλούστατα, νά διαπιστώσης τούς οἰκονομικούς νόμους και νά καθορίσης τήν οἰκονομική σου δραστηριότητα σύμφωνα μέ τούς νόμους αὐτούς. Ἔτσι ἐφθάσαμε σέ μιάν «αὐστηρή» («καθαρή») πολιτική οἰκονομία, ὅπου ἡ ἠθική δέν ἔχει καμμιά θέσι, ἦταν ἔξω ἀπό τὸ σύστημα τῆς οἰκονομικῆς. Ἐφθάσαμε δηλαδή στήν «ἠθική ἀδιαφορία», στήν «amoralité» τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας.

Μέ βάσι, λοιπόν, τήν ἀντίληψι αὐτή και ἀκόμη τήν τάσι, ὅλες οἱ ἐπιστήμες νά μοιάσουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο μέ τή Φυσική, πού ἐθεωρεῖτο ἡ μόνη ἀληθινὴ ἐπιστήμη, ἔπαιρνε και ἡ ἐπιστήμη τῆς οἰκονομίας μιάν ἐξέλιξι, νά γίνῃ «φυσική» ἐπιστήμη, ὅπου δέν θά ὑπῆρχε κανένας χώρος γιά πνευματικά και ἠθικά κριτήρια. Ἀκόμη περισσότερο, ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ ἄρχισε νά ἔχῃ ὡς ἀντικείμενό της ἕναν ἄνθρωπο, εἰδικῶς φτιαγμένο γιά τήν οἰκονομία, τὸν «οἰκονομικὸ ἄνθρωπο», τὸν «homo oeconomicus». Γιά τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ τὸ πᾶν ἦταν τὰ οἰκονομικά ἀγαθά, πού χρειάζεται γιά τήν ἱκανοποίησι τῶν ὑλικῶν του ἀναγκῶν και τίποτε ἄλλο. Βέβαια, ὅλα αὐτά, οὔτε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τὰ εἶχε θελήσει ἢ προβλέψει, οὔτε μ' αὐτὴν τήν ἔννοια οἱ φυσιοκράται ἢ ὁ Adam Smith. Ὅμως τέτοιο ἦταν τὸ θεμέλιο τοῦ καπιταλισμοῦ. Τὸ οἰκοδόμημα ἐκτίσθηκε κατόπιν μέ ἀπόλυτη και ἀμείλικτη συνέπεια.

Γ'.

Δέν μπορεῖ κανεὶς νά κατηγορήσῃ τὸν καπιταλισμὸ ὅτι εἶναι ἀσυνεπής. Τουλάχιστον τὸν ἀρχικὸ καπιταλισμὸ, γιὰτί ὑπάρχει και ὁ νεοκαπιταλισμὸς πού θά μᾶς ἀπασχολήσῃ σ' ἄλλη εὐκαιρία. Ὁ καπιταλισμὸς εἶναι ἕνα σύστημα, πού προχωρεῖ μέ συνέπεια και αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ συνέπεια εἶναι και τὸ ἰσχυρὸ του σημεῖο, μὰ και τὸ δρᾶμα του. Συνέπεια λογικὰ ἀπογοη. Συνέπεια ἀλύγιστη, πού δέν τὴν ἐμποδίζει οὔτε

πνευματικὴ ἢ ἠθικὴ ἐπιταγή· τέτοια στοιχεῖα εἶναι ξένα και ἄτοπα, ὀλότελα ἀκατανόητα γιά τὸν «οἰκονομικὸ ἄνθρωπο», δέν ἔχουν καμμιά θέσι στήν ἠθικὰ ἀδιάφορη στήν «amoralité» πολιτικὴν οἰκονομία τοῦ καπιταλισμοῦ.

Και πρώτη συνέπεια ἦταν ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖον ρυθμίζεται ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐξηρητημένης ἐργασίας, ὁ ἐργατικὸς μισθός. Στὴ χριστιανικὴ ἀντίληψι, τὸ ζήτημα τοῦ «δικαίου μισθοῦ» ἔχει μιὰ ξεχωριστὴ σπουδαιότητα. Θεωρεῖται αὐτονόητο ὅτι ὁ μισθὸς καθορίζεται μέ ρυθμιστὴ τὸ δίκαιο, τὸ ἠθικὸ, τὸ σωστό. Τὸ νά κατακρατῆς τὸ δίκαιο αὐτὸ ἡμερομίσθιο, τὸν δίκαιο μισθὸ τοῦ ἐργάτου εἶναι ἀμάρτημα πού κραυγάζει στὸν οὐρανὸ, ὅπως παραστατικώτατα παρατηρεῖ ἡ Καινὴ Διαθήκη, (βλ. Ἰακώβου, κεφ. ε' 4). Και τὸ πρόβλημα τοῦ δικαίου μισθοῦ ἀπασχολεῖ τὴν χριστιανικὴ σκέψι, στήν κλασικὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ, στὸ Βυζάντιο, στὸν Δυτικὸ Μεσαίωνα. Ὅλα αὐτὰ τώρα, μέ τὸν καπιταλισμὸ, ἐγκαταλείπονται, γιὰτί δέν ἔχουν καμμιά θέσι στήν καινούργια, τὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομία. Οὔτε ἀπὸ ἀνθρωπιστικῆς, οὔτε ἀπὸ μεταφυσικῆς «ἰδεοληψίας» θά ἐπηρεασθῇ ἡ οἰκονομία αὐτὴ ἀλλὰ ἀπὸ τούς σιδερένιους νόμους τῆς οἰκονομίας πού εἶναι τόσο ἀλύγιστοι ὅσο και οἱ φυσικοὶ νόμοι. Και εἰδικώτερα, ὅπως εἶδαμε και παραπάνω, ἀπὸ τὸν νόμο τῆς προσφορᾶς και τῆς ζητήσεως. Συμπέρασμα πού πρέπει νά τὸ προσέξωμε, γιὰτί εἶναι τὸ βασικὸ στὸ θέμα μας: Φεύγει κάθε πνευματικὸ και ἠθικὸ κριτήριον και στήν καπιταλιστικὴν οἰκονομία ὁ ἐργατικὸς μισθὸς καθορίζεται ἀποκλειστικὰ και μόνο ἀπὸ τὸν νόμο τῆς προσφορᾶς και ζητήσεως.

Δέν εἶναι δύσκολο νά συλλάβῃ κανεὶς τὴν εἰκόνα πού προβάλλει μέ μιὰ τέτοια ρύθμισι. Ἡ ἐργασία εἶναι, ἄς ποῦμε, ἐμπόρευμα, ὁ μισθὸς ἢ τιμὴ τοῦ ἐμπορεύματος αὐτοῦ. Ὅταν προσφέρεται σὲ μεγάλη ποσότητα τὸ ἐμπόρευμα αὐτό, μ' ἄλλα λόγια ὅταν προσφέρονται πολλὰ ἐργατικὰ χέρια, τότε ἡ τιμὴ κατεβαίνει, πέφτει τὸ ἡμερομίσθιο. Πόσο θά πέσῃ; Θά πέσῃ ἔως ὅτου νά παύ-

ση νὰ περισσεύη ἢ προσφορά, γιατί ἅμα πέση κάτω ἀπὸ ἓνα ὠρισμένο ὄριο, δηλαδή τὸ ὄριο πὸν χρειάζεται γιὰ τὴ στοιχειώδη συντήρησι τοῦ ἐργάτου, τὸ «ὄριο τῆς λιμοκτονίας», τότε οἱ ἐργάται θὰ ἀρχίζουν νὰ πεθαίνουν, ἐπομένως ἢ προσφορά ἐργατικῶν χειρῶν θὰ ἐλαττωθῇ, ἐπομένως θὰ αὐξήσῃ ἢ ζήτησις, ἐπομένως θὰ ἀνεβῇ ὁ μισθός. Ἀλλὰ πάλι αὐτὸ τὸ ἀνέβασμα τοῦ μισθοῦ ἔχει τὰ ὄριά του, γιατί ἂν ὁ μισθὸς ἀνεβῇ πάνω ἀπὸ τὸ «ὄριο λιμοκτονίας», καὶ ἀρχίσῃ καὶ φθάνῃ στὴν εὐμάρεια, τότε θὰ αὐξήσῃ ἢ προσφορά ἐργατικῶν χειρῶν (μὲ τοὺς ἀγρότες, πὸν θὰ θέλουν νὰ γίνουν ἐργάτες καὶ μὲ τὶς γεννήσεις πὸν θὰ ἐνθαρρυνθοῦν) καὶ ἐπομένως, κατ' ἀνάγκην θὰ ἐλαττωθῇ ἢ ζήτησις, θὰ πέση πάλι ὁ μισθός, ὡς τὸ ὄριο τῆς λιμοκτονίας, ὅποτε ἅμα φθάσῃ τὸ ὄριο αὐτό, θὰ ἀνεβῇ πάλι γιὰ νὰ ξαναπέσῃ καὶ οὕτω καθεξῆς. Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ ἐργατικὸς μισθὸς θὰ ταλαντεύεται κάπου γύρω ἀπὸ τὸ ὄριο λιμοκτονίας.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ «ὄριο λιμοκτονίας», τὸ «starvation limit» εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Ὁ ἐργάτης θὰ πέρῃ τόσο ὥστε ἴσα-ἴσα νὰ μὴ λιμοκτονῇ. Οὔτε παραπάνω, οὔτε παρακάτω. Ἡ «φιλελεύθερη οἰκονομία» δὲν ἐδίστασε νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ αὐτὸ σὰν ἓνα φυσικὸ νόμο καὶ νὰ τὸν ὀνομάσῃ μάλιστα, τὸν «σιδερένιο» ἢ «χάλκινος» νόμος τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ.

Εἶναι ὅμως σωστὸ νὰ ὑπάρχῃ αὐτὸ τὸ «ὄριο λιμοκτονίας»; Δὲν ἀνατριχιάζετε ἀπὸ τὴ σκέψι, ὅτι ὁ ἐργάτης, πὸν βάζει ὅλη του τὴ ζωὴ στὴν παραγωγὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, θὰ βλέπῃ ὅλη του τὴν παραγωγὴ νὰ πηγαίνει στὸ κεφάλαιο καὶ αὐτὸς θὰ εἶναι σφικτὰ καὶ αἰῶνια σιδεροδεμένος μὲ τὸ ὄριο τῆς λιμοκτονίας; Εἶναι αὐτὸ δίκαιο; Δὲν ἀντιτίθεται σὲ κάθε ἱερὸ καὶ ὄσιο;

«Τί ἐρώτησις εἶναι αὕτη;» θὰ σᾶς ἀπαντήσῃ ἢ ὑλιστικὰ προσανατολισμένη οἰκονομία, μὲ λογικὴ, ἄψογη συνέπεια στὴν ὑλιστικὴ, μηχανιστικὴ «καθαρὰ ἐπιστημονικὴ» ὅπως τὴν λέει, σκέψι της. «Μᾶς ἦλθε ποτὲ ἢ σκέψις νὰ ἐρωτήσωμε, ἂν εἶναι ἠθικὸς ἢ ἀνῆθικος ὁ νόμος τῶν συγκοινωνούντων ἀγ-

γείων; Οἱ νόμοι τῆς ὑδροστατικῆς ἐφαρμόζονται ἀδυσώπητα χωρὶς νὰ μᾶς ρωτοῦν ἂν τοὺς ἐγκρίνωμε ἢ ὄχι. Καὶ ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως καὶ συνεπῶς ὁ σιδερένιος νόμος τοῦ ὄριου λιμοκτονίας ἐφαρμόζεται σὰν νόμος φυσικὸς μὲ ἀδυσώπητη συνέπεια, χωρὶς νὰ ἐνοχλῆται ἀπὸ ἄτοπα, ἀντεπιστημονικά, ἰδεοληπτικά ἐρωτήματα!»

Φαίνεται παράξενο, μὰ εἶναι ἀληθινόν, ὅτι θὰ μπορούσε κανεὶς βιβλιοθηκῆς ὀλόκληρες νὰ σχηματίσῃ, ἂν μαζέψῃ ὅσα ἀπὸ ἐκπροσώπους τοῦ ὑλιστικοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος ἔχουν γραφῆ γιὰ νὰ χτυπηθῇ ἢ «χριστιανικὴ συναισθηματικότης» πὸν ἐπικαλεῖται νόμους θεῖους καὶ αἰσθήματα ἱερὰ καὶ ἐπιταγὰς ἠθικὰς γιὰ νὰ κερδίσῃ τάχα ἓνα μισθὸ δίκαιο, διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ μισθὸ πὸν ὀρίζουν οἱ σιδερένιοι καὶ ἀλύγιστοι οἰκονομικοὶ νόμοι. Ἀκόμη κι' ἢ ἀγάπη γιὰ τοὺς πτωχοὺς, ἀκόμη κι' ἢ χριστιανικὴ ἐλεημοσύνη, μέσα στὸ ὑλιστικὸ καπιταλιστικὸ σύστημα συνήντησε τὴν πιὸ αὐστηρὴ καταδίκη, γιατί, τάχα, ἢ ἐλεημοσύνη διαφθείρει τὸν ἄνθρωπο καὶ ἢ ἀγάπη ξεπέφτει σὲ ἀντιοικονομικοὺς καὶ ἐπομένους ἀντικοινωνικοὺς συναισθηματισμούς. Ἀκόμα, συνέπεια καὶ τούτῃ λογικὴ καὶ ἀλύγιστη, ἀμείλικτη ἐρχόταν ἢ καταδίκη κάθε ἀποπειράς νὰ ἀναλάβῃ τὸ κράτος μιὰ προσπάθεια προνοίας. Δουλειὰ τοῦ κράτους δὲν εἶναι νὰ «κάνῃ πρόνοια», δουλειὰ τοῦ κράτους εἶναι, εἶπαμε, νὰ φυλάῃ ὅπως τὸ πιστὸ σκυλί, νὰ ἐπαγρυπνῇ γιὰ τὴν ἐλευθερία, γιὰ τὸ ἐλεύθερο παιγνίδι τῶν οἰκονομικῶν νόμων.

... Ὅποτε ἄρχισαν νὰ καταλαβαίνουν οἱ μάζες, πὸν ὕστερα ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ἐπανάστασι, ἀνέτρεπαν τὶς πνευματικὰς ἀξίες «γιατί τοὺς ἐμπόδιζαν τὴν ἐλευθερία τους»: Πετάξαμε τὸν Χριστιανισμό, καὶ ἀνοίξαμε τὸν δρόμο γιὰ τὴν ὑλιστικὴ, μηχανιστικὴ ἐλευθερία, τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτομισμού. Ἡ κοινωνία, ὅπως τὴν ἐκάναμε, ἔγινε ἓνα ἄθροισμα ἀπὸ ἄτομα, ἐλεύθερα καὶ ἀνεμπόδιστα, βέβαια, ... ἐλεύθερα στὴν ἀπόλαυσι τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν πὸν ἔχουν... ὅταν ἔχουν. Καὶ ὅταν πεινοῦν.. ἐλεύθερα καὶ ἀνενόχλητα νὰ πεθαίνουν ἀπ' τὴν πείνα! Γιὰ

μιὰ μεγάλη πλουτοκρατική πόλι εἶχε δοθῆ ὁ χαρακτηρισμός: πόλις τῆς ἐλευθερίας, ὅπου εἶσαι ἐλεύθερος νὰ πεθάνης ἀπὸ τὴν πείνα. Civitas diabolica, πόλις τοῦ διαβόλου. Ἄλλὰ ἡ καπιταλιστική, ὑλιστική οἰκονομία ἔχει θέσι μόνον γιὰ τὸν «οἰκονομικὸ ἄνθρωπο». Καὶ ὁ χαρακτηρισμός πού δόθηκε στὴν πλουτοκρατική μεγαλούπολι μόνον τοῦτο τὸ λανθασμένον εἶχε, ὅτι δὲν ἴσχυε γιὰ μιὰ πόλι ἀλλὰ γιὰ μιὰ κοινωνία· τὴν κοινωνία ὅπως τὴν διεμόρφωσε ὁ ὑ-

λιστικός καπιταλισμός.

Φανερὸ ὅμως πὼς δὲν ἐτελειώσαμε. Πρέπει νὰ συνεχίσωμε στὸ ἐπόμενο ἄρθρο. Στὸ μεταξὺ ἄς θυμηθοῦμε τὴ συμφωνία πού ἐκάναμε μὲ τὸν ἀναγνώστη στὸ προηγούμενο ἄρθρο: Δὲν θὰ βγάλωμε κανένα, μὰ κανένα συμπέρασμα, πρὶν ὀλοκληρώσωμε τὴν ἔρευνά μας. Πρὶν τελειώσωμε τὴ σειρά τῶν ἄρθρων πού θὰ ἀφιερῶσωμε στὸ κοινωνικὸ ζήτημα.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

Τ Ο Δ Α Σ Ο Σ

I

Τὸ δάσος πὸν τὸ ἀντίκουζα δειλὸ παιδὶ μὲ δέος
πὼς θέριεψε, γιὰ δές!
Καὶ πὼς γι' ἀηδόνια γίνηκε ναὸς ὠδῶν σπουδαῖος,
ὦ! δόξες, κι ὦ! σπονδές.

Γεροὶ κορμοί, χιλιόδιπλοι, χαρούμενα ἀνθοκλάδια,
φυλλώματα πυκνά,
γλυκὰ ἀεροφυσήματα ὄλο δροσιὰ καὶ χάδια
—τῆς αὔρας ὡσαννά.

Στὴ γλῶχη καὶ στὰ ξέφωτα λαμπρὰ σκορπάει χρυσάφια
ἽΟ Φοῖβος τίς αὐγές,
καὶ κρῦο νεράκι πίνουνε κοτσύφια, φλώρια, ἐλάφια,
σὲ πάνδροσες πηγές.....

II

Τὸ δάσος πὸν στὰ μάτια μας προβάλλει ἀντρειωμένο,
—γειά σας ψηλὲς κορφές!—
πρὶν χρόνια, ἰσχνὸ φυτώριο, σφιχτὰ τό ἔχαν ζωσμένο
τοῦ ὀλέθρου οἱ ἀδερφές.

Δεντροάκια ἀνυπεράσπιστα στὶς μπόρες καὶ στὰ χιόνια
κι οὔτε πουλιοῦ λαλιά.
Μονάχα γοργοτάξιδα περνοῦσαν τὰ τριγόνια
—κι ἄλλοῦ χτίζαν φωλιά.

Μὰ πάλαιψε τὸ Δάσος μας—Δαυῖδ μὲ τὴ σφεντόνα!—
στοὺς ἄγριους κερανοῦς.
Καὶ στέριωσε..... Καὶ φούντωσε..... Καὶ τώρα ἔχει κορώνα
γαλάζιους οὐρανοῦς!.....

III

*Ω! πὼς τὸ Δάσος θέριεψε πὸν ἀντίκουζα μὲ δέος
λιγόπιστων θνητῶν.
Τί μ' αἶμα Του τὸ πότισεν ὁ πρᾶος Ναζωραῖος,
—τὸ Δάσος τῶν Πιστῶν.....

ΝΙΚΟΣ ΤΥΠΑΛΛΟΣ